

ALOITE KALATALOUSVELVOITTEEN MUUTTAMISESTA JA KALOJEN LUONTAISEN ELINKIERRON TURVAAMISESTA TENGELIÖNJOEN VESISTÖSSÄ

22.12.2023

ALOITTEEN TEKIJÄ

YLITORNION - PELLON LUONTO RY

Raanujärventie 1851

95660 Kantomaanpää

+358 (0)50 592 7769

ylitornio-pello@sll.fi

VASTAANOTTAJA

LAPIN ELY-KESKUS

kirjaamo.lappi@ely-keskus.fi

1. ASIA

Tengeliönjoen Kaaranneskosken voimalaitokselle (Ylitornio) ja Jolmankosken voimalaitokselle (Ylitornio) asetettuja kalatalousvelvoitteita (istutusvelvoitteet) on muutettava, Vesilain (587/2011) 3 luvun 22 §:n mukaisesti, olosuhteiden olennaisen muuttumisen perusteella.

Jolmankosken voimalaitoksen omistaa Tornionlaakson Voima Oy. Voimalaitoksen kapasiteetti on 0,5 MW. Jolmankosken voimalaitokselle on määrätty istutusvelvoite Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston 13.9.2005 antamassa päätöksessä (Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston päätös 13.9.2005, Nro 49/05/2, Dnro Psy-2005-y-44).

Kaaranneskosken voimalaitoksen omistaa Tornionlaakson Voima Oy. Voimalaitoksen kapasiteetti on 3 MW. Kaaranneskosken voimalaitokselle on määrätty istutusvelvoite Pohjois-Suomen vesioikeuden 31.5.1982 antamassa päätöksessä (Pohjois-Suomen vesioikeuden päätös 31.5.1982, nro 7/82/III).

2. VAATIMUKSET

Vaadimme kalatalousviranomaista ryhtymään Vesilain (587/2011) 3 luvun 22 §:n mukaisiin toimenpiteisiin kalatalousvelvoitteen muuttamiseksi, sillä olosuhteissa on tapahtunut olennainen muutos, jäljessä esitetyillä perusteluilla. Saman lain ja luvun 21 §:n mukaan, kalatalousviranomaisen (ELY) on oikeutettu hakemaan muutosta kalatalousvelvoitteeseen aluehallintovirastolta. ELY-keskuksen kalatalousviranomaisen on velvoitettu edistämään Kalastuslain (379/2015) tavoitteiden

toteutumista ja on Vesilain (587/2011) 1 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettu kalatalousviranomaisen.

Jolmankosken voimalaitoksen kalatalousvelvoite ja Kaaranneskosken voimalaitoksen kalatalousvelvoite ovat istutuksiin perustuvia.

Vesitalouslupaan sisältyvät kalatalousvelvoitteet on muutettava, sillä olosuhteissa on tapahtunut olennainen muutos (kts. kohta 3: Perustelut velvoitteen muuttamiselle), jolloin myöskään aiemmin määrätty kalatalousvelvoite ei ole nykyisten lakien vaatimusten mukainen. Olosuhteiden muututtua kalatalousvelvoite on lisäksi voinut osoittautua alimitoitetuksi ja kompensaatiotasoa voi olla perusteltua korottaa.

Kalatalousvelvoitetta tulisi muuttaa siten, että seuraavat asiat toteutuvat:

- a) **Vaelluskalojen ja muiden eliölajien liikkuminen onnistuu vesistössä nousuesteen ohi kahteen suuntaan** ja siten, että niiden **luontainen elinkierto mahdollistuu ja niiden kannat ovat vahvoja**. Tämä tarkoittaa luonnonmukaisten ohitusuomien rakentamista (ohijuokсутуsuoman ja voimalaitosuoman yhteyteen), ja niiden ympärivuotista virtaamaa ylläpitäen - erikseen määritellyn **ympäristövirtaaman** mukaisesti. Tällä toimella parannetaan vesistön **ekologista jatkumoa**. Luonnonmukainen uoma toimii osaltaan kutu- ja poikastuotantoalueena. (Perustelu kohdissa 3.1, 3.3, 3.4 ja 3.5).
- b) Vaelluskalojen ja muiden vastaavien eliöiden **alasvaellus on turvattava niin, että eliöt eivät tuhoutu voimalaitoksen turbiinissa**. Tämä tarkoittaa erilaisten välppärakenteiden asettamista turbiinin eteen sekä smolttien ja ankerioiden kiinniottolaitteita/pyydyksiä/alaskulkuohjauksia, josta ne siirretään voimalaitoksen alapuolelle. Kalojen osalta on huomioitava kaikki lajit, mukaan lukien heikommin uivat, ja erityisesti äärimmäisen uhanalaiseksi luokiteltu ankerias. (Perustelu kohdissa 3.1, 3.3, 3.4 ja 3.5)
- c) Kaikkiin uomiin on määritettävä oma ympäristövirtaama. Tällä toimella pyritään pitämään **ekosysteemi ja siihen kuuluvien eliöiden populaatiot elinkelpoisina sekä palauttamaan vesivoiman tuotannon tuhoamia kutu- ja poikastuotantoalueita**. (Perustelu kohdassa 3.5) Ympäristövirtaama tulee määrittää kaikille virtapaikoille (ml. patojen alapuoliset tai yläpuoliset) ja seisoviin vesiin, joihin kohdistuu vedenkorkeuden tai virtaaman muutoksia vesivoiman tuotannon vuoksi. Virtavesissä on määriteltävä vaelluskalojen houkuttelemiseksi riittävä ja jatkuva pääuoman virtaama, ja varmistettava tämä erityisesti vaelluskalojen nousuaikaan. Voimalaitosten turbiinien käyttöä on harjoitettava siten, että se tukee ohitusuoman toimintaa ja vältettävä jatkuvaa katkokäyttöä nousuaikana. Järvien säännöstely turbiinien katkokäytöllä on aiheuttanut myös merkittävää haittaa veden laadulle ja kalakannoille.
- d) Kalatalousviranomaisen vaatii **kymmenen vuoden seuranta ohitusratkaisun toimivuudesta**, ja varaa myös **oikeuden rakenteellisten muutosten teettämiseksi tai virtausmäärien tarkastamiseksi**, mikäli se on tarpeen toimivuuden parantamiseksi. (Perustelu kohdassa 3.6)
- e) Kalatalousvelvoitteeseen on sisällytettävä **kalojen elinympäristöjen palauttaminen ja kunnostaminen**, sillä vesivoimarakentaminen on hävittänyt näitä.
- f) Velvoitteen haltijalle tulee myös määrätä **selvitysvelvollisuus kalatalousvelvoitteiden ajantasaisuuden varmistamiseksi määräajoin**.

- g) Velvoitteena perustetun vesitaloushankkeen hallinta ja siihen kuuluvat vastuut on osoitettava haittaa aiheuttavan vesitaloushankkeen omistajalle. **Hankkeen toiminnan ylläpitoa tai vastuita ei voi siirtää kolmannelle osapuolelle.**
- h) Virtaaman määrittämisessä on toissijaisesti otettava huomioon voimalaitosten Vietoseen ja Miekojärveen juoksuttaman veden aiheuttama haitta talvikalastukselle ja kaikkeen jäällä talviaikana tapahtuvaan toimintaan ja pyrittävä haitan minimoimiseen.

Vesitalouslupaan asetettujen velvoitteiden ajanmukaisuus on vesilain ja muun lainsäädännön kannalta tavoiteltava tila. Siksi kalatalousveloitteeseen tulee sisällyttää määräajoin tehtävä selvitys siitä, missä määrin velvoitteet vastaavat lainsäädännön vaatimuksia tai uusinta tutkimustietoa kalavarojen kehittämisestä (vaatimuskohta f). Sopiva tarkasteluväli on vesienhoitokauden kesto, eli kuusi vuotta. Selvityksen kustannukset voidaan sisällyttää kalatalousmaksuun ja ELYn tulee toimia asiassa selvityksen tilaajana. Tällainen selvitys ei poistaisi kalatalousviranomaiselta velvoitteen muuttamista koskevia velvollisuuksia tai oikeuksia. Määräajoin tehtävät selvitykset tuovat ennakoitavuutta ja tasapuolisuutta myös toiminnanharjoittajille.

Lisäksi toivomme, että kalatalousviranomainen suunnittelee sellaisia kalastuksen ohjauksen toimia, joilla varmistetaan velvoitemuutoksen tavoitetila, eli vahvat ja luontaisesti lisääntyvät kalakannat.

3. PERUSTELUT VELVOITTEEN MUUTTAMISELLE

Vesilain 3 luvun 22 §:n tarkoittama kalatalousvelvoitteen muuttamisen edellytys täyttyy, jos "olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet". Näitä olennaisia muutoksia on tapahtunut sekä paikallisella tasolla että yleisellä tasolla. Keskeisimpinä näistä ovat uusi lainsäädäntö, uusi tutkimustieto ja edellisiä käsittelevä oikeuskäytäntö sekä yhteiskunnan olosuhteiden ja arvostusten muutos. Tässä osiossa perustellaan sellaisia muutoksia, joita voidaan pitää olennaisina kalatalousvelvoitteen muuttamisen kannalta.

3.1 Vesipuidedirektiivi (2000/60/EY), laki vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä sekä vesienhoitosuunnitelmat

Kalatalousviranomaisen on toimittava vastuualueellaan niin, että Tengeliönjoen valuma-alueen vesimuodostumien tilaluokituksen kohenemiseen (tai jos hyvä tila on saavutettu, pysymiseen) johtavat toimenpiteet on toteutettu vuoteen 2027 mennessä. Vesienhoitokaudelle 2022-2027 laaditun vesienhoitosuunnitelman mukaan: "Vesivoiman aiheuttama hydrologinen muutos tai este on merkittävä paine kolmelle vesimuodostumalle. Tornionjoen vesienhoitoalueen ainoat vesivoiman tuotantoa varten säännöstellyt vedet sijaitsevat Tengeliönjoen vesistöalueella. Vesistöalueen alaosassa sijaitsee Portimojärvi, jota säännöstellään Portimokosken voimalaitoksella. Yläosassa Raanujärveä säännöstellään Jolmankosken voimalaitoksella ja Vietosta Kaaranneskosken voimalaitoksella."

Vesienhoidon toimenpiteeksi Iso-Vietosen tilatavoitteen saavuttamiseksi vuoteen 2027 mennessä oli mainittu "säännöstelykäytännön kehittäminen". Koska voimakas säännöstely aiheuttaa selkeää haittaa kalastukselle ja kalakannoille, kalatalousvelvoitetta voidaan muuttaa siten, että säännöstelylle määritetään ympäristövirtaama, eli luonnolle ja ympäristölle turvalliset rajat. Kalatalousvelvoite ei ole muodoltaan tarkkarajainen, sillä sen tarkoituksena on kalakannoille tai

kalastukselle aiheutuvien haittojen ehkäiseminen tai vähentäminen. Säännöstelykäytäntöjen aiheuttamien haittojen ehkäiseminen tai vähentäminen lukeutuu tähän määritelmään.

Euroopan Unionin vesipolitiikan tavoitteena on vesien ekologisesti hyvä tila vuoteen 2015 mennessä. Suomessa vesipuitedirektiiviä on edistetty kansallisen lainsäädännön (Laki vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä 1299/2004), käytännön tutkimustyön, luokittelun sekä vesienhoito-ohjelmien (Vesienhoitoalueiden vesienhoitosuunnitelmat ja -toimenpideohjelmat) ja niiden toteuttamisen keinoin. Vesipuitedirektiivin tavoitetila sisältää vesistön ekologisen jatkumon turvaamisen ja sellaisen ympäristövirtaaman määrittelyn, joka mahdollistaa vesieliöiden ja -ekosysteemien elinkelpoisuuden.

Vesienhoitosuunnitelma ja vesienhoidon toimenpideohjelma on tuottanut olosuhteiden olennaisen muutoksen. Kalatalousveloitteiden muuttamiseen ja niiden toimeenpanoon on ryhdyttävä viivytyksettä, sillä Suomen ympäristökeskuksen (2019, s.25) raportissa todetaan vesipuitedirektiivin poikkeamisesta seuraavaa

“Tilatavoitteiden saavuttamisen määräaikoja voidaan pidentää enintään kahdella vesienhoitosuunnitelmakaudella eli korkeintaan vuoteen 2027. Tämän jälkeen pidennyksiä voidaan tehdä ainoastaan sillä perusteella, että tarvittavat toimenpiteet on suoritettu, mutta luonnonolot estävät ympäristötavoitteiden saavuttamisen (VPD 4(4) art.).”

Edelliseen vedoten vaadimme suunniteltuja toimenpiteitä vireille pantaviksi välittömästi. Asiassa on edettävä nopeasti, jotta vesienhoitokaudelle asetetut toimenpiteet näkyisivät ekologisessa tilassa vuoden 2027 jälkeisenä aikana.

3.2 Kalatalousalueen käyttö- ja hoitosuunnitelman kirjaukset / Vesistössä tapahtunut olennainen muutos, joka edistää vaelluskalakantojen palautumista

Tengeliönjoen kalatalousalueen käyttö- ja hoitosuunnitelmassa 2022-2032 (liite 1) esitetään tavoitetila vuodelle 2030: “[...] Vaelluskalat, kuten vaellussiika, taimenet ja lohet pääsevät vaeltamaan Tornionjoelta Miekojärven pohjoispuolelle, voimalaitospatojen ohi. Vaelluskalakantojen osalta kalatalousalueen ensisijainen tavoite on saada vaelluskaloille vapaat liikkumismahdollisuudet vaeltaa Tengeliönjoen valuma-alueen vesistöissä. Voimalaitosten vedenpinnankorkeuden säätelypäättöksiä on tarkistettu ja alimpien vedenkorkeuksien noston myötä, voimalaitosten vedenlaadulle aiheuttamat haitat ovat vähentyneet ja kalaston luonnontuotannon mahdollisuudet ovat parantuneet.”

Toimenpiteiksi tavoitteen saavuttamiseksi esitettiin: “Kalatalousalue edistää vaelluskalojen nousua haittaavien esteiden poistamista ja kalatienhankkeiden edistymistä. Kalatalousalue pyrkii vaikuttamaan kalatalousalueella olevien voimalaitosten ja patojen säännöstelykäytänteisiin osallistumalla säännöstelyä koskeviin tilaisuuksiin ja tekemällä aloitteita säännöstelyn muuttamiseksi kalataloudelle edullisemmaksi.” [...]

Tengeliönjoen Portimokosken kaksi luonnonmukaista kalatietä ovat saaneet ympäristöluvan (liite 2). Ne avaavat Portimokosken vaelluskaloille Tengeliönjoen kalatalousalueelle muualle paitsi sen koillisreitillä vain Kaaranneskosken voimalaitoksen padolle saakka. Portimokosken ja Haapakosken säännöstelypatojen kalateiden rakentaminen tapahtuu Lapin ELY-keskuksen Triwa Life -projektiiossa (The Torne River International Watershed LIFE) vesitalousluvan hakijoiden kanssa tiiviissä yhteistyössä. Rakentamisesta vastaa Lapin ELY-keskus.

Tengeliönjoen isot kosket tullaan kunnostamaan Triwa Life -hankkeen aikana vuosina 2023-2030 ja jokiuomia tullaan kunnostamaan vaelluskalojen lisääntymisalueiksi myös Kaaranneskosken yläpuolisilla virtavesillä kuten Palojoki ja Jolmankosken yläpuolisilla virtavesillä kuten Kavantojoki.

Veden laatua parantavat soiden ennallistamiset, joita Triwa Life -hankkeessa on suunniteltu tehtäväksi valtion ja yksityisten mailla yhteensä 900 hehtaarin alueella. Hankkeessa tullaan poistamaan alueelta myös muita pienempiä vaellusesteitä kuten siltarumpuja ja uiton jäljiltä jääneitä rakenteita.

3.3 Kalastuslain uudistus muutti kalavarojen hoitoa

Vesilain (587/2011) 3 luvun 14 §:n tarkoittaman kalatalousvelvoitteen muotoa arvioitaessa tulisi huomioida kalastuslain tavoitetilä ja lain tarkoitus. Uudistunut kalastuslaki (279/2015) tavoittelee kalojen luontaisen elinkierron palauttamista, huomioiden myös muun vesiluonnon suojelun ja monimuotoisuuden. *Istutuspainotteiset kalatalousvelvoitteet eivät siis vastaa laissa esitettyä tarkoitusta.* Lisäksi uusi tutkimustieto vahvistaa perustetta sille, että vaelluskaloille sekä muille virtavesilajeille tulisi mahdollistaa luontainen elinkierto. Rakennetuissa virtavesistöissä tämä edellyttää luonnonmukaisen vaellusyhteyden avaamista, ekologisen ympäristövirtaaman takaamista sekä vesistön ekologista jatkumoa. Kalakantojen elpymiseksi on jatkettava myös kalaistutuksia nykypäivää vastaavan tiedon vaatimusten mukaisesti, jotta kanta saadaan palautettua luontaiseen kiertoon. Tämän toteutuessa, ja kannan vahvistuessa riittävästi, istutuksista tulisi luopua.

Kalojen istuttaminen ei ole Kalastuslain (279/2015) tavoitteen mukaista kalavarojen hoitoa. Kalavarojen käyttö ja hoito -opas (Luonnonvarakeskus 2019A, s.53) määrittelee lain tavoitetta seuraavasti

“Kalastuslain 1 §:n mukaan kalavarojen käyttö ja hoito on järjestettävä ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävällä tavalla. Tämä on tehtävä turvaamalla kalavarojen kestävä ja monipuolinen tuotto, kalakantojen luontaiset elinkierrot sekä kalavarojen ja muun vesiluonnon monimuotoisuuden säilyminen.”

Kompensaationa tehtyjä istutuksia ei nykyisellään pidetä kalavesien hoitotoimenpiteenä, vaan lähinnä aiheutetun vahingon lievittämistoimena (Luonnonvarakeskus 2019 A, s.172). Tällainen lievittämistoimi ei kuitenkaan huomioi muiden kalalajien kannoissa tapahtuneita muutoksia, joten istutuksiin perustuva velvoite ei edistä kalastuslaissa asetettuja tavoitteita.

Edellä mainitun lisäksi on huomioitava, että Kalastuslaki (279/2015) sisältää myös muun vesiluonnon monimuotoisuuden ja suojelun tavoitteet (1 §: “...kalavarojen ja muun vesiluonnon monimuotoisuus ja suojelu.”) Istutuksiin tai teknisiin kalateihin perustuva kalatalousvelvoite ei edistä tätä tavoitetta millään tavoin. Hallituksen esitys kalastuslaiksi (HE 192/2014) ilmaisee, että vaikka lain 1 §:ää ei sovelleta itsenäisesti, se “...toimii ohjeena ja yleisenä tavoitteena kalastuslain aineellisten säännösten soveltamisessa.”

Näkemyksemme mukaan Kalastuslain ja kalavarojen hoidon uudistus on olennainen muutos, jonka perusteella kalatalousvelvoitetta on muutettava. Kompensaatioistutuksia on vaikea nähdä Kalastuslain (279/2015) tavoitetilän mukaisena kalatalousvelvoitteena. Vaelluskalojen luontainen kierto voi toteutua ja palautua vain siten, että kaloille avataan luonnollinen ja toimiva vaellusyhteys kahteen suuntaan. Lisäksi on palautettava ja kunnostettava kalojen lisääntymis- ja poikastuotantoalueita ja tämän turvaamiseksi on määritettävä ympäristövirtaama (kts. Kohta 3.6)

3.4 Tutkimustieto on muuttanut käsityksen kalatalousvelvoitteiden toimivuudesta ja kalavarojen kestävästä hoidosta

Kalojen kompensatioistutuksia pidettiin aikanaan toimivana kalatalousvelvoitteen muotona, mutta uusi tutkimustieto on muuttanut olennaisesti ymmärryksemme niiden vaikutuksista. Istutettujen lohen ja taimenen vaelluspoikasten selviytyminen luonnossa on varsinkin viime vuosikymmenien tutkimuksissa osoittautunut heikoksi. Laituspoikasten eloonjäanti on luonnossa heikompi kuin luonnonkalojen koska ne jäävät helpommin niitä saalistavien petojen saaliiksi (Vehanen ym. 2022). Kalanpoikasten laituskasvatus ja kalojen istutukset ovat pitkässä juoksussa tuhoisia, sillä laitoksissa kasvatetut ja ylläpidetyt kalakannat eivät kykene vastaamaan ympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Kalakannoista tulee laitokseen sopeutuneita, ja niiden kyky pärjätä luonnossa heikkenee sukupolvi kerrallaan. Nykyinen ymmärrys kalojen genetiikasta osoittaa myös, että vaellusvietti on periytyvä ominaisuus ja että luontainen elinkierto ja toimivat vaellusyhteydet on ainut mahdollisuus pelastaa uhanalaistuneet kalakannat (Soininen ym. 2019).

Edelliseen perustuen, vaadimme että kalatalousvelvoitetta muutetaan kalojen luontaista elinkiertoa edistäväksi.

3.5 Ympäristövirtaama eli ekologinen virtaama on määritettävä

Ympäristövirtaaman määrittäminen perustuu Euroopan komission tiedonantoon (COM/2012/0673), jossa esitetään kehitystarpeita vesipuitedirektiivin tavoitetilaan pääsemiseksi. Suomi on saanut jo kaksi huomautusta komissiolta siitä, että ympäristövirtaamia ei ole määritelty kuin pieneen osaan vesistöjä (SWD/2015/50 final ja SWD/2019/46 final). Muutos on olennainen, ja siihen tulisi reagoida.

Yleinen tietämys lyhytaikaissäädön biologisista vaikutuksista on kasvanut viime vuosikymmeninä. Lyhytaikaissäätö ja sen aiheuttamat pinnan- ja virtaamavaihtelut ovat nykytietämyksen mukaan erittäin haitallisia vesieliöille (Vehanen ym. 2022). Ympäristövirtaaman määrittämisen tarkoituksena on varmistaa, että vesistön virtaama pysyy turvarajoissa. Tämä mahdollistaa ekosysteemin ja eliöiden pysyvyyden. Ympäristövirtaaman määrittämisen tarkoituksena on asettaa virtaamalle sellaiset turvarajat, jotka mahdollistavat ekosysteemien ja eliöiden pysyvyyden. Määrittely tulisi tehdä kuivauomille, ohitusuomille ja vesistön pääuomalle sekä vesistön kaikille osille, joihin vesivoimaan liittyvällä säännöstelyllä on vaikutuksia. Suomessa on julkaistu raportti (Valtioneuvoston kanslia 2017), jossa asiaa on käsitelty kansallisella tasolla. Kalatalousviranomaisella on toimivalta tässä asiassa, ja tätä perustellaan tämän aloitteen kohdassa 3.6.

Vaadimme kalatalousviranomaiselta, että ympäristövirtaama määritetään kalatalousvelvoitteen muuttamisen yhteydessä.

3.6 Oikeuskäytäntö osoittaa kalojen vaellusyhteyksien palauttamisen ja ympäristövirtaaman varmistamisen olevan perusteltu ja kohtuullinen vaatimus

Luonnonmukaisen ohitusuoman ympärivuotinen virtaama on tärkeää kalojen liikkumiselle sekä mädin että poikasten säilymiselle. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa (KHO: 2018:518) päädyttiin säilyttämään Hallinto-oikeuden päätös, jossa todettiin mm. seuraavaa

“Kalatien ympärivuotista käyttämistä puoltavat kuitenkin myös uhanalaisen taimenen arvioitu liikkuminen vesialueella ja kalatien vesittämisen lopettamisesta taimenen mädille ja poikasille mahdollisesti aiheutuva haitta.”

Päätös sisälsi myös viiden vuoden tarkkailuvelvoitteen kalatien toimivuudesta, ja mahdollisuuden muuttaa kalatien rakenteita. Kalatie on luvanvarainen vesitaloushanke, ja KHO toteaa ratkaisussaan

“asiassa on voitu antaa vesilain 3 luvun 20 §:n perusteella lupamääräys kalatien rakentamista ja kalatien toimivuuden tarkkailua koskevien lupamääräysten 3 ja 4 tarkistamisesta. Tällaisen lupamääräyksen antaminen on perusteltua sen vuoksi, että luvassa rakennettavaksi määrätyn kalatien toimivuus on epävarmaa, mikä saattaa edellyttää kalatien toimivuuden parantamistoimia myöhemmin.”

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun (KHO: 2018:518) keskeinen lopputoteama on, että

“Se, että hakija on itse esittänyt kalojen kulkua turvaavan kalatien toteuttamista tietyllä tavoin, ei sido lupaviranomaista siten, ettei kalatiehen liittyviä muita kalojen elinolosuhteiden turvaamiseksi tarpeellisia määräyksiä voitaisi antaa.”

Tämän perusteella vetoamme siihen, että luonnonmukaiseen ohitusuomaan tulee vaatia ympärivuotinen virtaama, ja Vesilain 3 luvun 20 §:n perusteella, luonnonmukaisen vaellusyhteyden (ts. kalatien) toimivuutta on tarkkailtava, ja että yhtiö on velvoitettava luonnonmukaisen ohitusuoman korjauksiin ja parannuksiin, mikäli tarvetta ilmenee.

Vesivoimayhtiöt ovat vedonneet usein Perustuslain (731/1999) 15 §:n tarkoittamaan omaisuudensuojaan vastustaessaan kalatalousvelvoitteen muuttamista. Korkein hallinto-oikeus käsitteli perusoikeuksien ja -vastuiden suhdetta ratkaisussaan (KHO: 2021:19). Ratkaisussa päädyttiin siihen, että Perustuslain 20 §:n nojalla voitiin rajoittaa 15 §:n ja 17 §:n 3 momentin mukaisia oikeuksia. Näkemyksemme mukaan, oikeuskäytäntö osoittaa, että omaisuudensuoja ei ole rajoittamaton oikeus, ja että kalatalousvelvoitteen muuttamisella ei puututa omaisuudensuojan ytimeen.

Lisäksi on tarpeellista huomioida KHO:n päätös 30.3.2023 (taltio 993/2023), jonka alakohdassa 113 todettiin

“Vesipuitedirektiivin liitteen V kohdan 1.2.5 määritelmän mukaan parhaan saavutettavissa olevan ekologisen tilan määrittelyyn sisältyy paras toteutettavissa oleva ekologinen jatkumo, jolla tarkoitetaan muun muassa organismien liikkeitä vesiekosysteemissä ja jolla varmistetaan, että pintavesityypille ominaisten vedessä elävien lajien elinympäristöt ovat ajallisesti ja paikallisesti yhteydessä toisiinsa, jotta lajit voivat toteuttaa elinkiertonsa itseään ylläpitävinä kantoina. Korkein hallinto-oikeus katsoo, että vesienhoitosuunnitelmissa on tarkasteltu Suomen kansallinen ohjeistus huomioon ottaen sellaisia toimenpiteitä, joiden perusteella voimakkaasti muutettujen jokien ekologista tilaa voidaan parantaa. Valittujen toimenpiteiden merkitys on myös arvioitu siten, että niillä saavutettaisiin mahdollisimman suuri hyöty. Tämän vuoksi korkein hallinto-oikeus katsoo, että vaelluskalakantojen elvyttämistä koskevia toimenpiteitä on pidettävä mainituissa vesimuodostumissa perusteltuina.”

Vaikka käsittelyn alainen asia oli Kemijoen vesienhoitosuunnitelmasta tehty valitus, KHO:n päätös osoittaa laajemmin, mikä merkitys Vesipuitedirektiivissä tarkoitettulla ekologisella jatkumolla on.

Ekologisen jatkumon palauttaminen vesistöön on tarkoituksenmukainen toimenpide, sillä ekologinen tilaluokittelu ei rajoitu pelkästään kaloihin. Vesipuitedirektiivin tilatavoitteet näkyvät

suomalaisessa lainsäädännössä ja vastaavasti oikeuskäytännössä (KHO: 2019:166). Vesien tila tulee saattaa tavoitetilaa, eikä tavoitetilaa mahdollisesti heikentävää toimintaa sallita.

Edellä kirjoitetun perusteella vaadimme, että kalatalousvelvoitteen muuttamisen ja toimeenpanon tuloksena olisi vähintäänkin hyvä ekologinen jatkumo, joka takaa kalojen ja muiden eliölajien ajallisen ja paikallisen yhteyden turvaten niiden elinkierron ja elinvoimaisuuden luonnossa, sekä tämän kokonaisuuden turvaamiseksi määritelty ympäristövirtaama.

3.7 Yhteiskunnan olosuhteiden ja arvostusten muutos

EU:n biodiversiteettistrategian tavoitteena on pysäyttää luontokato ja kääntää luonnon monimuotoisuuden kehitys myönteiseksi vuoteen 2030 mennessä. Kalavesien hoidon keskeiseksi tavoitteeksi on noussut kalakantojen luontaisen lisääntymisen ja monimuotoisuuden turvaaminen.

Kansallinen kalatiestrategia valmistui vuonna 2012. Sen avulla halutaan edistää toimenpiteitä erityisesti uhanlaisten vaelluskalakantojen luontaisen lisääntymisen vahvistamiseksi kalateiden ja muiden käytettävissä olevien keinojen avulla.

Kansallisen lohi- ja meritaimenstrategian (2014) mukaan kalatalousvelvoitteiden keskeisenä päämääränä on suojella ja kunnostaa lohi- ja meritaimenkantojen tärkeitä elinympäristöjä ja vaellusreittejä ja siirtää painopistettä istutuksista kalojen luontaiseen elinkiertoon. Suomen alkuperäisten ja erittäin uhanalaisten meritaimenkantojen elvyttämiseksi on maa- ja metsätalousministeriössä laadittu vuonna 2019 vesistökohtaiset elvytysuunnitelmat, joissa keskeisenä toimenä ovat kalateiden ja ohitusuomien rakentaminen em. vesistöihin.

Elinympäristön laadusta on tullut tekijä, jolla alueet, seudut, kaupungit ja kunnat kilvoittelevat yrityksistä, osaavasta työvoimasta ja uusista asukkaista. Asumisviihtyisyys, virkistäytyminen ja elämykset luonnossa korostuvat ja asumismahdollisuus vesistön läheisyydessä nähdään keskeisenä vetovoimatekijänä. Yhä useammalle virkistyskalastajalle on tärkeää luontaisesti lisääntyvien kalojen pyydystäminen. Samalla kun joen ekologista tilaa parannetaan, mahdollistetaan alueen ja kuntien imagon ja vetovoimaisuuden paraneminen (Vehanen ym. 2022).

Edellä mainitut huomiot ja strategiat tukevat tässä aloitteessa esitettyjä vaatimuksia ja kalatalousviranomaisen tulisi huomioida myös nämä olennaiset muutokset.

4. TOIVOMUS KALASTUKSEN OHJAUKSEN VOIMISTAMISESTA

Kalastuslain 53§:n mukaan ELY-keskus voi asettaa kalastusrajoituksia mikäli "vesialueella esiintyy kalalaji tai -kanta, jonka elinvoimaisuus tai tuotto on heikentynyt tai vaarassa heikentyä taikka vesialue on keskeinen kalalajin tai -kannan lisääntymisen kannalta". ELY-keskuksella on vastuu kalojen luontaisen elinkierron turvaamisesta, ja ilman riittävän voimakasta ja tarkasti kohdennettua kalastuksen säätelyä, kantojen elpyminen ei välttämättä toteudu.

5. Kalastuksen ohjausta ja säätelyä tulisi tehdä kalakantojen elvyttämiseksi, jotta kalatalousvelvoitteen muuttamisella tavoiteltava tila toteutuisi. Esitämme, että säätelytoimien valinnassa hyödynnetään Kalavarojen käyttö ja hoito -oppaan ohjeistusta (Luonnonvarakeskus 2019A, s.217-277). Säätely- ja ohjaustoimien asettamisessa on hyvä pyrkiä tasapuoliseen ja kaikki osallistavaan tapaan, sillä säätelylle on hyväksyntää ja tarvetta. Järvi-Suomessa tehty tutkimus (Muje ym. 2019) osoitti, että sekä kalastuksen harrastajat että myös vedenomistajat halusivat vahvempaa kalastuksensäätelyä vaelluskalakantojen

turvaamiseksi. Kalatalousviranomaisella on nyt aiempaa paremmat mahdollisuudet edistää yhteistyötä säätelytoimissa, sillä kalatalousalueet tarjoavat siihen tarkoituksenmukaisen alustan.

ALOITTEEN ALLEKIRJOITTAJAT

Ylitorniolla 22.12.2023

Ylitornion - Pellon Luonto ry:n puolesta:

Seija Piippola
puheenjohtaja

Saara Laivamaa
varapuheenjohtaja

Raanujärven osakaskunnan puolesta:

Raimo Joonas
puheenjohtaja

Yhteyshenkilö asiassa on:

Seija Piippola
Raanujärventie 1851
95660 Kantomaanpää
+358 (0)50 592 7769
ylitornio-pello@sll.fi

LIITTEET

Liite 1. Tengeliönjoen kalatalousalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma 2022-2032.

Liite 2. Pohjois-Suomen aluehallintovirasto. 2023. Portimojärven ja Haapakosken säännöstelypatojen kalateiden rakentaminen, Ylitornio. Päätös nro 155/2023. Dnro PSAVI/4649/2022. 6.10.2023.

LÄHTEET

Kalavarojen käyttö ja hoito -opas (Luonnonvarakeskus 2019A).

<https://jukuri.luke.fi/handle/10024/544906>

Maa- ja metsätalousministeriö 2012. Kansallinen kalatiestrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 8.3.2012. 30 s. <https://mmm.fi/kalat/strategiat-ja-ohjelmat/kalatiestrategia>

Maa- ja metsätalousministeriö 2014. Kansallinen lohi- ja meritaimenstrategia 2020 Itämeren alueella. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.10.2014.

<https://mmm.fi/documents/1410837/1720364/lohistrategia.pdf/>

Maa- ja metsätalousministeriö 2019. Itämeren meritaimenen vesistökohtaiset elvytysuunnitelmat. Alkuperäiset meritaimenkannat. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:27.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161933>

Muje, K., Veistämö, T., Rautiainen, T., & Syrjänen, J. (2019). Kestävyyttä tukevat hallintokäytännöt: vapaa-ajankalastajien näkemyksiä Järvi-Suomen taimen- ja järvilohikantojen hoidosta ja kalastuksen säätelystä. *Alue ja ympäristö*, 48(1), 46-67. <https://doi.org/10.30663/ay.70142>

Soininen, N, Belinskij, A., Vainikka, A. & Huuskonen, H. 2019 Bringing back ecological flows: migratory fish, hydropower and legal maladaptivity in the governance of Finnish rivers, *Water International*, 44:3, 321-336, DOI: [10.1080/02508060.2019.1542260](https://doi.org/10.1080/02508060.2019.1542260)

Suomen ympäristökeskuksen raportteja 26/2019: Ympäristöllisten lupien muuttaminen vesienhoidon ympäristötavoitteiden perusteella. <http://hdl.handle.net/10138/304634>

Triwa LIFE -hanke. <https://www.metsakeskus.fi/fi/hankkeet/triwa-life>

Tornionjoen vesienhoitoalueen vesienhoitosuunnitelma vuosille 2022-2027.
<https://www.doria.fi/handle/10024/185054>

Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 69/2017: Vaelluskalakantojen elvyttäminen – ympäristövirtaama ja muut ratkaisut. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=22301>

Vehanen, T. Sutela, T. ja Erkamo, E. 2022. Vuoksen kalataloudelle aiheutuneet vahingot ja kalatalousveloitteet. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 37/2022.
https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/551756/luke-luobio_37_2022.pdf